

Ελέγχοντας τη γλώσσα, ελέγχοντας την «πραγματικότητα». Ζητήματα γλώσσας και φύλου· η χρήση της συμπεριληπτικής γλώσσας

Οδηγός χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας

Δρ Γιώργος Β. Γεωργίου

26/5/2022

-
- η χρήση της σεξιστικής γλώσσας αποτελεί επιμέρους έκφραση τού σεξισμού
 - Ο σεξισμός κυριαρχεί σε πολλές πλευρές της καθημερινότητας, από το σπίτι, μέχρι τον χώρο εργασίας, στη θρησκεία, στην επιστήμη, στα σεξουαλικά, αλλά και γενικότερα τα ανθρώπινα δικαιώματα, στην εκπαίδευση, στα ΜΜΕ και φυσικά στη γλώσσα.
 - δομικός γλωσσικός σεξισμός
 - *«όλοι οι καθηγητές και οι μαθητές»*
 - *«Ο Γιάννης και η Μαρία ήταν πολύ ευτυχισμένοι»*
 - **Ο Γιάννης και η Μαρία ήταν πολύ ευτυχισμένες.*
 - *«Έδωσες τα βιβλία στις φοιτήτριες που τα ζήτησαν;»*
 - *«Θα τους τα δώσω αύριο»*
 - *«*Θα τις τα δώσω αύριο».*

-
-
- Φάλαινα, μανούλι ≠ στραβούλιακας
 - κυρίες και δεσποινίδες (όχι όμως διαχωρισμός κυρίων και άλλων μη έγγαμων αντρών)
 - πάγιες εκφράσεις [χήρα του Μιχαηλίδη (όχι όμως ο χήρος της Μιχαηλίδου)] κύριε καθηγητά [(στην κλασσική προσφώνηση), αλλά όχι κυρία καθηγήτρια]
 - *η γυναίκα του δρόμου, του πεζοδρομίου, η τιποτένια, η γυναικάρα, η αλόγα, η αντρογυναίκα, η αρκούδα, η βουβάλα κ.λπ., ενώ τα αντίστοιχα συνώνυμα του λήμματος «άντρας» είναι: αντρείος, αντρειωμένος, αντρόκαρδος, γενναιόκαρδος, γενναίος, γενναιόψυχος, παλικάρι κ.λπ. (Δαγκίτσης, 1986).*

- **γυναικοδουλειά:** 1. (για άντρα) ερωτική υπόθεση, ερωτοδουλειά: *Αιτία του καβγά τους ήταν μια ~.* 2. (πληθ.) κακολογίες, κουτσομπολιά, μικρότητες που, σύμφωνα με την αντίληψη που επικρατεί, προσιδιάζουν σε γυναίκες [*γυναικο-+ δουλειά*]
- *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, 1998. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη].
- **•γυναικοδουλειά:** 1. (μειωτ.) ασχολία που ταιριάζει σε γυναίκα και θεωρείται χαμηλού επιπέδου και ανάξια λόγου: *θεωρούσε το σκούπισμα και το σφουγγάρισμα γυναικοδουλειές.* 2. ερωτική περιπέτεια με γυναίκα: *υποψιάστηκε ότι κάποια ~ ήταν στη μέση ΣΥΝ.* τσιλημπούρδισμα.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1998. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Οι γυναίκες, όπως και άλλες ανίσχυρες ομάδες, αναγκάζονται να εκφράζουν τη δική τους αντίληψη για τον κόσμο μέσα από μια γλώσσα που φτιάχτηκε για να υπηρετεί τους άντρες.

- *Γνώση και χρήση λεπτών χρωματικών διαβαθμίσεων, π.χ. μπορντό - βεραμάν - κοραλί - εκρού - τυρκουάζ - σομόν κτλ.*
- *Χρήση 'ανούσιων/κενών' επιθέτων με μεταφορική χρήση θαυμασμού/επιδοκιμασίας, όπως τα 'γλυκό', πολύ γλυκό παιδάκι*
- *Αποφυγή έντονων επιφωνημάτων αποδοκιμασίας και υβριστικών εκφράσεων.*

Ας πούμε τα σεμνά: άι το καλό/στην ευχή, πού πας βρε άνθρωπε!, δεν βλέπεις χριστιανέ μου αντί για τα πλέον ενδεικνυόμενα: στραβός είσαι, βρε ζώον και άλλα που δεν μπορούν να ειπωθούν

- η **Προσθήκη επιτατικών** που κάνει τις γυναίκες να μοιάζουν σα να μιλούν με μόνιμη έμφαση, είναι τόσο καλό παιδί!, ευχαριστώ πάρα πάρα πολύ!
- η **Εξασθένηση της προσλεκτικής δύναμης** των εκφωνημάτων λόγω παρουσίας διάφορων μετριαστικών στοιχείων, όπως π.χ. ερωτήσεων-ηχώ (tag-questions), Ωραία η «Μενεγάκη», ε:/δεν είναι;
- η ερωτηματική επιτόνηση σε καταφάσεις, Λέω να μαγειρέψω φακές σήμερα;
- συνδηλώσεις αβεβαιότητας, δεν ξέρω, νομίζω, δεν είμαι βέβαιη, δεν είμαι σχετική, αν δεν κάνω λάθος...
- Τύποι της πρότυπης γλώσσας, π.χ. ζέστη και όχι ζέστα Με λίγα λόγια, οι γυναίκες κοινωνικοποιούνται σε μια γλώσσα που αρμόζει σε **‘κυρίες’**, είναι δηλαδή προσεγμένη και ευγενική, χωρίς γραμματικοσυντακτικές παρατυπίες και κοινωνικές χοντράδες

Ακόμα...

- ▶ (1) η χρήση π.χ. υποστηρικτικών εκφράσεων (*ναι, μάλιστα, μμ*) από τις γυναίκες παρερμηνεύεται συχνά ως συμφωνία με τα λεγόμενα του συνομιλητή, ενώ η έλλειψη αυτών από τον λόγο των αντρών εκλαμβάνεται ως έλλειψη προσοχής για τις συνομιλήτριές τους.
- ▶ (2) Η συχνή χρήση ερωτήσεων και αιτήσεων από τις γυναίκες ερμηνεύεται από τους συνομιλητές τους μόνο ως επιθυμία για περισσότερες πληροφορίες, ενώ στόχος των γυναικών μπορεί να είναι η εγκαθίδρυση ενός δίαυλου επικοινωνίας. Επίσης,
- ▶ (3) οι γυναίκες συχνά μιλάνε ταυτόχρονα με τον συνομιλητή τους, για να δείξουν τη συμμετοχή και το ενδιαφέρον τους για το θέμα της συζήτησης, κάτι που οι άντρες θεωρούν διακοπή και αγένεια.

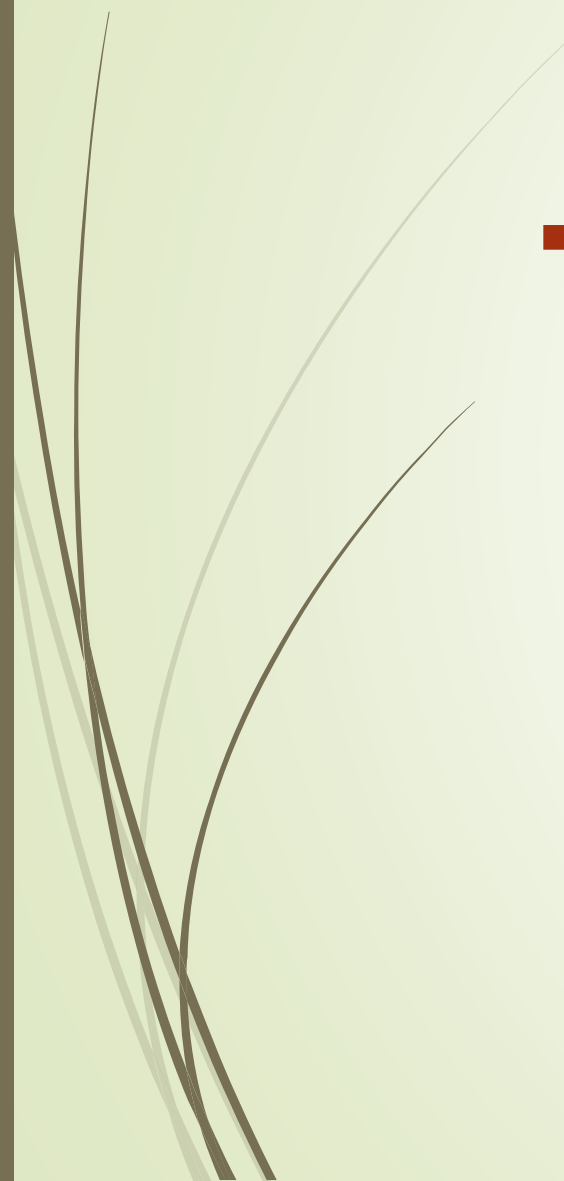
4) Η μετάβαση από ένα θέμα συζήτησης προς ένα άλλο γίνεται από τις γυναίκες βαθμιαία και βάσει των προηγούμενων λεγομένων των συνομιλητριών τους, αφού έχει προηγηθεί αρκετός χρόνος συζήτησης για το κάθε θέμα.

(5) Οι γυναίκες συζητούν ανοιχτά προσωπικές τους εμπειρίες και θέματα με σκοπό να τις μοιραστούν και να αποσπάσουν κάποια διαβεβαίωση ή παρηγοριά

(6) Οι γυναίκες ως ακροάτριες σε μια συνομιλία υιοθετούν ενεργό ρόλο με τη χρήση υποστηρικτικών εκφράσεων

Η συζήτηση του φαινομένου του σεξισμού στη γλώσσα

- Από νωρίς στα Ελληνικά...
- όμως ως τεχνικό ζήτημα απόδοσης των επαγγελματικών θηλυκών, στο πλαίσιο της σύγκρουσης Δημοτικής-Καθαρεύουσας με ρυθμιστικό χαρακτήρα.
- Χρήση του θηλυκού άρθρου στα διγενή και μονοκατάληκτα επαγγελματικά ονόματα, π.χ. ο/ η γιατρός, ο/ η βουλευτής και βουλευτίνα, αλλά και πιο «δημοτικιστικών» τύπων σε -ίνα ή -ισσα, π.χ. γιατρίνα/-ισσα, κοσμητόρισσα.
- Οι σύγχρονες γραμματικές αντιμετωπίζουν το ζήτημα ελλιπώς, αποσπασματικά και -κυρίως- με αμηχανία, ακριβώς επειδή προσπαθούν να λύσουν το πρόβλημα με τρόπο ώστε να μην προσκρούει στο γλωσσικό αίσθημα.

-
-
- Η επιλογή συγκεκριμένων γλωσσικών χρήσεων μεταξύ ορθών συνήθως καθορίζεται, όπως παρατηρεί η Τζακώστα (2020) από εξωγλωσσικούς παρά από ενδογλωσσικούς παράγοντες. Αυτό που εν τέλει ονομάζουμε «γλωσσικό αίσθημα», το οποίο προφανώς πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη προκειμένου οι όποιοι προτεινόμενοι τύποι να διατηρηθούν (Παυλίδου 1985· 2006) καθορίζεται από παράγοντες όπως η κοινωνική τάξη, το γλωσσικό υπόβαθρο, η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο και οι σφαίρες κοινωνικής επιρροής, όπως είναι η εκπαίδευση και τα ΜΜΕ.

Η κοσμήτωρ και η κοσμητόρισα

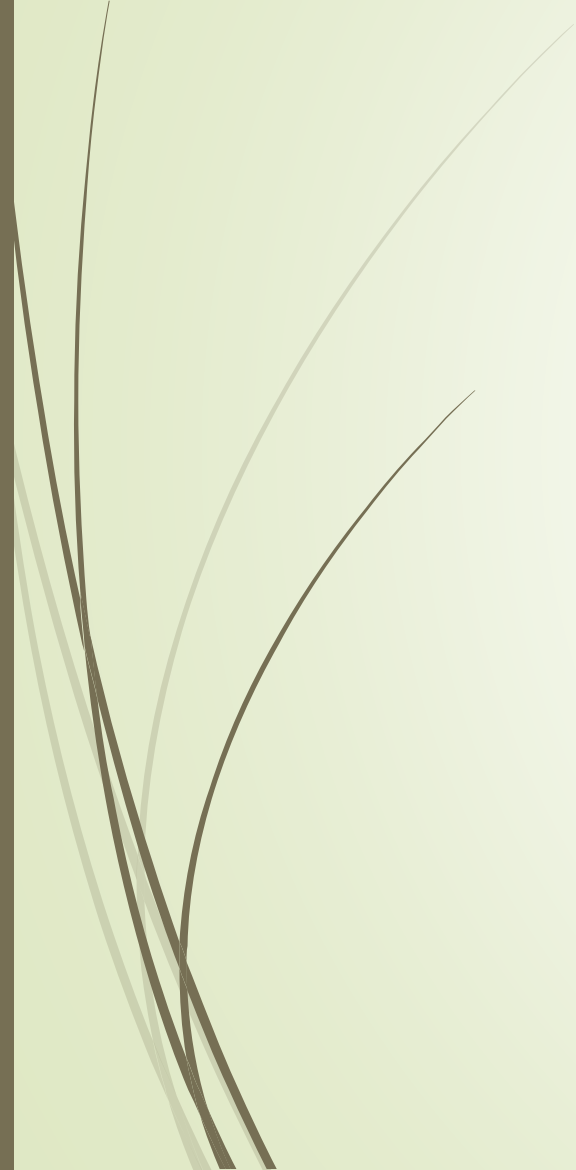
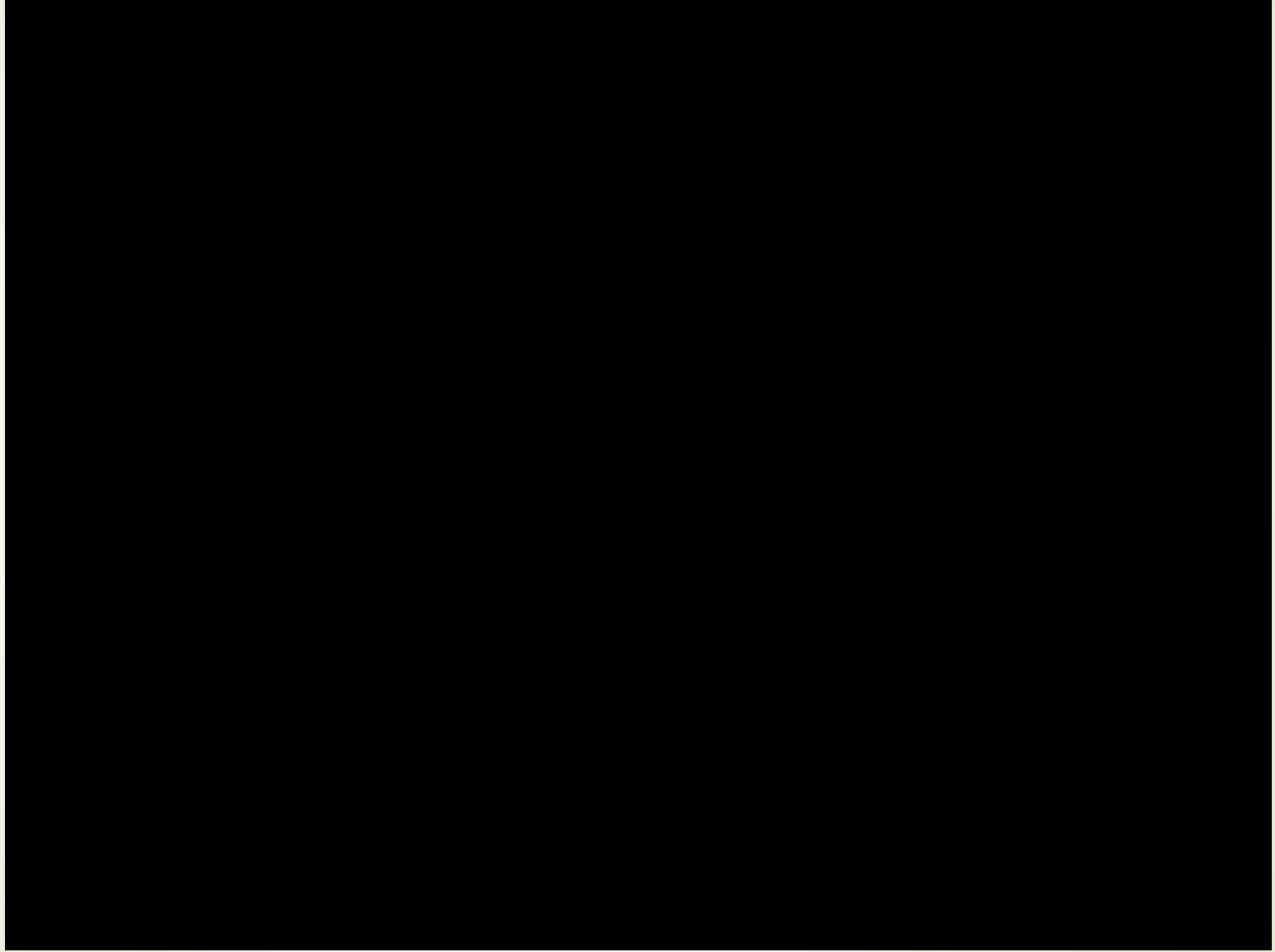
- Στη μελέτη της Παυλίδου (1984, 1985) οι εγγράμματες/ -οι συμμετέχουσες/ -οντες προτιμούσαν τις καταλήξεις της καθαρεύουσας γενικότερα, επομένως, τις αρσενικού γένους καταλήξεις όταν γινόταν αναφορά στο θηλυκό γένος, αλλά και στον επίσημο δημόσιο λόγο. Συνεπώς, προτιμήθηκε ο τύπος *‘κοσμήτωρ’* έναντι του *‘κοσμητόρισα’*
- Σημειώνει η **Δήμητρα Κογκίδου**, καθηγήτρια στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του ΑΠΘ (2014): Όταν ανέλαβα το 2008 την Κοσμητεία της Παιδαγωγικής Σχολής στο ΑΠΘ υπέγραφα ως Κοσμητόρισα. Είχε προκαλέσει πολλές συζητήσεις, εντός και εκτός ΑΠΘ, η επιλογή μου αυτή, όπως και το να μη με προσφωνούν –όταν απαιτείται– ως «κυρία κοσμήτωρ» ή «η κοσμήτορας» ή ακόμα χειρότερα «ο κοσμήτορας» ή όπως χαριτολογώντας 2-3 φορές «Πυργοδέσποινα». Πολλοί και πολλές μου καταλόγισαν ότι κακοποιώ τη γλώσσα ή ότι δεν ευσταθεί γραμματικά –γεγονός που δεν ισχύει σύμφωνα με ειδικούς. Λιγότεροι/ες υπερασπίστηκαν την επιλογή μου και αρκετοί/ές «συμμορφώθηκαν» λόγω της θέσης μου στην εκπαιδευτική ηγεσία του πανεπιστημίου. Με τον καιρό άρχισε σιγά-σιγά να γίνεται αποδεκτό –όχι από όλους και όλες βέβαια – και να μη ξενίζει τόσο.

Θηλυκά επαγγελματικά στα αρχαία

Θηλυκά επαγγελματικά	Αρσενικά επαγγελματικά
ἐργάτις <	ἐργάτης
κυνηγέτις <	κυνηγέτης
ἰκέτις <	ἰκέτης
προφήτις <	προφήτης
πολίτις <	πολίτης
ὀπλίτις <	ὀπλίτης
αὐλητρίς <	αὐλητήρ/αὐλητής
μαθητρίς <	μαθητήρ/μαθητής
ὕμνητρίς <	ὕμνητήρ/ὕμνητής
ὄρχηστρίς <	ὄρχηστήρ/ὄρχηστής
κιθαριστρίς <	κιθαριστήρ/κιθαριστής
βασιλῖς <	βασιλεύς
ἥρωῖς <	ἥρωες
ἡγεμονίς <	ἡγεμών/ἡγεμονεύς
νεᾶνις <	νεανίας
ἐστιατορίς <	ἐστιάτωρ
αὐτοκρατορίς <	αὐτοκράτωρ

Πίνακας 4 | Παραδείγματα θηλυκών επαγγελματικών σε -τις, -τρίς και -ίς/-ις

-
-
- Αυτοκράτειρα (Βυζάντιο)
 - Αυτοκρατόρισα (σύγχρονος τύπος) αντίστοιχος του βασίλισσα, μαγείρισα κ.λπ. γιατί πλέον ο αρσενικός τύπος είναι αυτοκράτορας (αρσενικό της α κλίσης)
 - Έτσι και κοσμήτωρ κοσμήτορας κοσμητόρισα ή μήπως... κοσμήτειρα κατά το Αυτοκράτειρα;

καταλήξεις επαγγελματικών ονομάτων, διγενών και μονοκατάληκτων

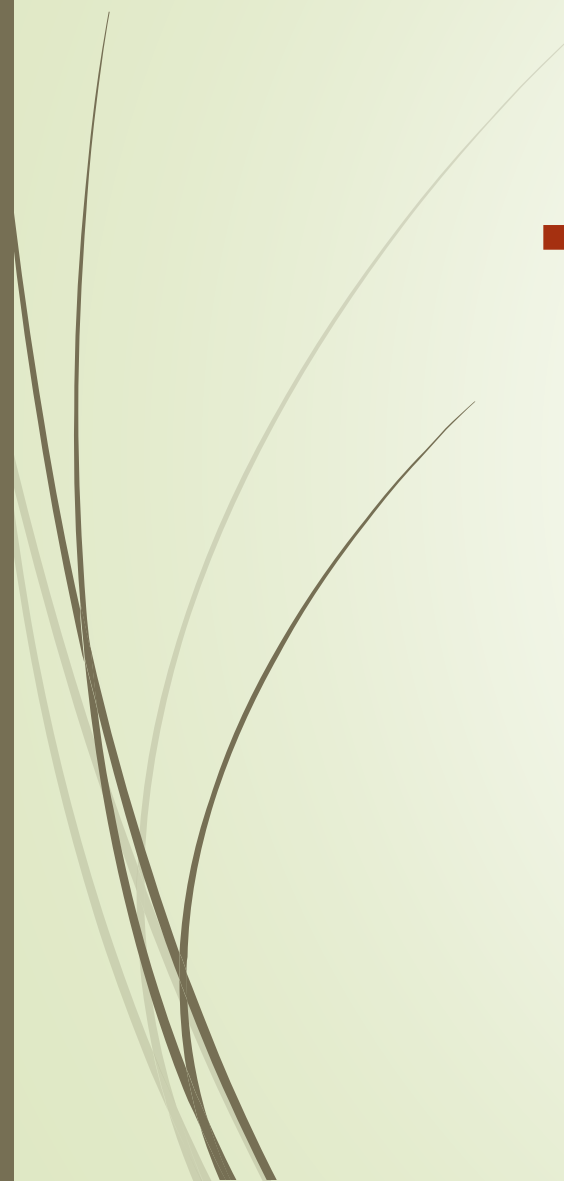
- α. – ος, π.χ. στρατηγός
- β. – ας (-έας, π.χ. συγγραφέας – ίας, π.χ. ταμίας, -ονας, π.χ. αρχιτέκτονας)
- -ορας π.χ. λέκτορας, -τήρας, π.χ, κλητήρας, -ίστας π.χ. καριερίστας
- γ. -της -βαρύτονα και οξύτονα- και -άρχης, π.χ. ναύτης/ μαθητής, γυμνασιάρχης
- δ. Υπάρχουν ακόμα μεμονωμένοι τύποι με κατάληξη – υς, π.χ. πρέσβυς, θηλυκό πρέσβειρα

-
- στην πρώτη κατηγορία (μηχανικός, υπουργός, πρόεδρος), επειδή ήδη πέρασαν στην Κοινή Ελληνική αρχαιοκλίτα θηλυκά με την κατάληξη αυτή (π.χ. η είσοδος, η πρόοδος), δεν χρειάζεται να αλλάξει η κατάληξη στο θηλυκό και έτσι μπορούμε να προτάξουμε το αντίστοιχο άρθρο:
 - ο μηχανικός-η μηχανικός, ο υπουργός-η υπουργός, ο πρόεδρος η πρόεδρος.
 - Εξακολουθεί πάντως να υπάρχει πρόβλημα όταν δεν υπάρχει το άρθρο ή στην ονομαστική και τη γενική του πληθυντικού (μηχανικός, οι μηχανικοί, των μηχανικών). Σ' αυτή την περίπτωση μπορεί να χρησιμοποιηθεί προσδιορισμός, λ.χ. *γυναίκες μηχανικοί*, αλλά και αντίστοιχα *αντρών υπουργών*

➤ Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει ουσιαστικά σε -ας, λ.χ. συγγραφέας (από αντίστοιχο αρχαιοπρεπή τύπο *συγγραφεύς*, που σπάνια χρησιμοποιείται) -ίας λ.χ. ταμίας, -ονας, λ.χ. αρχιτέκτονας, -ορας λ.χ. λέκτορας, δόκτορας, -τήρας, λ.χ. κλητήρας, -ίστας λ.χ. καριερίστας.

➤ Ο βασικός σχηματισμός για το θηλυκό είναι με τη χρήση του θηλυκού άρθρου (η συγγραφέας), ενώ ο τύπος σε -ίσσα (η *συγγράφισσα*) δεν φαίνεται να εμφανίζεται πουθενά. Στον πληθυντικό μπορεί να χρησιμοποιείται η περίφραση «οι γυναίκες συγγραφείς», «οι γυναίκες ταμίες» «των γυναικών συγγραφέων» κ.ο.κ.

-
-
- ▶ Παρατηρήθηκε ότι η δυναμική του λόγιου επιθήματος *-ας* και των λογιότερων *-ων* και *-ωρ*, καθώς και του *-ισσα* εξαρτάται από το λεξικό μόρφημα στο οποίο εφαρμόζονται (επικρατέστερο η *αρχιτέκτων*, αρκετά συχνό η *λέκτωρ*, αλλά σπάνιο η *επιστήμων*). Ωστόσο, είναι αρκετά συχνοί και οι τύποι *η επιστημόνισσα* και *η αρχιτεκτόνισσα*, αλλά όχι *η λεκτόρισσα*. Επίσης, στα *-τήρας*, λ.χ. ο *κλητήρας* /η *κλητήρας* και γυναίκες *κλητήρες*. Στα *-ίστας* λ.χ. ο *καριερίστας*/ο *μπασκετμπολίστας*/η *καριερίστρια* και η *καριερίστρα*/η *μπασκετμπολίστρια* και η *μπασκετμπολίστα*.

- Η τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει τα ουσιαστικά αξιωματών που λήγουν σε *-της -βαρύτονα* και *οξύτονα-* και *-άρχης*.
- Υπάρχει η πρόταση (που ήταν και η επικρατέστερη) να διατηρηθεί στο θηλυκό η κατάληξη του αρσενικού και να δηλώνεται το φύλο με την προσθήκη προσδιορισμού (άρθρου, επιθέτου, αντωνυμίας): λ.χ. *η βουλευτής*. Το πρόβλημα παρουσιάζεται στη γενική του ενικού: αρσ. *ο βουλευτής / του βουλευτή*, θηλ. *η βουλευ- τής / της βουλευτή; της βουλευτού;* καθώς επίσης και ο πληθυντικός, όπου, όπως και για τα λήγοντα σε *-ος*, δεν υπάρχει τρόπος διάκρισης των φύλων: *οι βουλευτές / των βουλευτών*.
- Μια άλλη πρόταση είναι να χρησιμοποιηθεί ο τύπος σε *-ίνα* (βουλευτίνα, δικαστίνα), που όμως συνδέεται με τη γυναίκα του (βουλευτή/δικαστή), ενώ μπορεί να λειτουργεί και απαξιωτικά.
- Εν τέλει, φαίνεται να επικρατεί ο τύπος σε *-τρια* (βουλευτρια/δικαστρια), σύμφωνα με τον καθιερωμένο γραμματικό κανόνα σχηματισμού θηλυκού των ουσιαστικών που λήγουν σε *-της*: *καθηγητής/καθηγήτρια, ο ανακριτής / η ανακρίτρια, ο διοικητής / η διοικήτρια*. Έτσι και η *επιθεωρήτρια* και η *διευθύντρια*. Αντίστοιχα και στα επίθετα η *αναπληρώτρια υπουργός* (και όχι φυσικά η *αναπληρωτής υπουργός*) και η *αναπληρώτρια καθηγήτρια*, αλλά και η *καλλιτεχνική διευθύντρια*. *Ομότιμος καθηγητής*, αλλά *ομότιμη καθηγήτρια*.

➤ Για ορισμένους τύπους μπορούν να χρησιμοποιηθούν και εναλλακτικοί τύποι, έτσι όπως διαμορφώθηκαν από το γλωσσικό αίσθημα, λ.χ. κατάληξη (θέ)της: *ο σκηνοθέτης/ η σκηνοθέτρια*, αλλά και η *σκηνοθέτιδα/σκηνοθέτισσα/σκηνοθέτρια*. *Ο συνθέτης/η συνθέτης*, αλλά και η *συνθέτιδα/συνθέτισσα/συνθέτρια*. Επίσης, *ο συνεργάτης/η συνεργάτης*, αλλά και η *συνεργάτιδα/συνεργάτισσα/συνεργάτρια*. Έτσι και η *επιστημονική συνεργάτης/συνεργάτιδα/συνεργάτισσα/συνεργάτρια*. Κάποια σχηματίζουν το θηλυκό μόνο με τη χρήση του άρθρου, λ.χ. *ο/η θεατής* (αλλά η *τηλεθεάτρια* και η *ακροάτρια*) *ο/η κάτοχος*, *ο/η δικαιούχος*.

➤ Όσον αφορά τον θηλυκό τύπο αξιωματών των οποίων η ονομασία λήγει σε *-άρχης*, όπως *γυμνασιάρχης*, *ομαδάρχης*, *καταστηματάρχης* κ.λπ. υπάρχουν σε χρήση τύποι η *γυμνασιάρχης*, της *γυμνασιάρχη* ή *-με την επιστράτευση τής Καθαρεύουσας-* της *γυμνασιάρχου*. Ορθότερη είναι η παραγωγική κατάληξη *-ίσσα*: *γυμνασιάρχισσα*, *ομαδάρχισσα*, *καταστηματάρχισσα*.

Κατηγοριοποίηση του προβλήματος και προτεινόμενες λύσεις

- ▶ Σε ένα γενικότερο επίπεδο, απαιτείται η υιοθέτηση εναλλακτικών πρακτικών στους δημόσιους χώρους της εκπαίδευσης, των Μ.Μ.Ε., της πολιτικής και εν γένει του δημοσίου λόγου και των δημόσιων εγγράφων, που, όσον αφορά στη γλώσσα, να περιλαμβάνει:
 - ▶ • Κριτική προσέγγιση της γλώσσας στα επίπεδα της γραμματικής, της σύνταξης και της σημασιολογίας [...].
 - ▶ • Χρήση διπλών (αρσενικών και θηλυκών) τύπων στις γενικές αναφορές (*μαθητής/τρια*).
 - ▶ • Κατάργηση ή ανακύκλωση σεξιστικών όρων (π.χ. *γεροντοκόρη*, *δεσποινίς*).
 - ▶ • Καθιέρωση καινούριων όρων που εκφράζουν τη γυναικεία πραγματικότητα (π.χ. *τεκνοθεσία* αντί του όρου *υιοθεσία*).
 - ▶ • Ευαισθητοποίηση στο θέμα του γλωσσικού σεξισμού στην εκπαίδευση, τα Μ.Μ.Ε. και τις πολιτικές οργανώσεις (μέσα από συζητήσεις και σεμινάρια).
 - ▶ • Συμμετοχή γυναικών/φεμινιστριών γλωσσολόγων στις διαδικασίες καθορισμού της γλώσσας.
 - ▶ • Χρήση εναλλακτικών ρόλων/προτύπων για τα δύο φύλα στην εκπαίδευση (π.χ. *η πυροσβεστήνα*, *η ψυχαναλύτρια*, *ο νηπιαγωγός*).
 - ▶ • Συχνή χρήση του θηλυκού γένους με σκοπό την κριτική των στερεοτύπων στον δημόσιο και ιδιωτικό χώρο (π.χ. *η από μηχανής θεά*, *η διευθύντρια*). Τσοκαλίδου, Ρ. (1996), σελ. 50.

Πρόβλημα

- Στην περίπτωση των δημόσιων εγγράφων, τα οποία συντάσσονται από και απευθύνονται σε υπαλλήλους, στελέχη και φορείς συγκεκριμένων ιδιοτήτων και αρμοδιοτήτων και αναφέρονται σε ομάδες και κατηγορίες πολιτών, η κυριαρχία του αρσενικού γένους είναι συντριπτική. Πέραν της χρήσης του λεγόμενου «περιεκτικού» αρσενικού με συστηματική συμφωνία άρθρων, προσαρτημάτων και αντωνυμιών σχεδόν αποκλειστικά στο αρσενικό γραμματικό γένος, χρησιμοποιούνται οι αρσενικοί τύποι των ονομάτων ακόμα και στην περίπτωση όπου υπάρχει είτε διτυπία (ο/η εργοδότης, η εργοδότρια, ο/η πρέσβης, η πρέσβειρα) είτε το αντίστοιχο ουσιαστικό θηλυκού γένους (ο εκπαιδευτής/ η εκπαιδεύτρια, ο μαθητής/ η μαθήτρια, ο νέος/ η νέα).

Πρόταση

- ✓ Η ταυτόχρονη αναφορά σε γυναίκες και άντρες όταν το κείμενο αναφέρεται σε μεικτούς πληθυσμούς αποτελούμενους και από τα δύο φύλα μέσω της χρήσης και των δύο γραμματικών γενών είτε αναγράφοντας ολόκληρη τη λέξη είτε την κατάληξη του αρσενικού -εφόσον η λέξη είναι γένους θηλυκού- και το αντίστροφο.
- ✓ Όταν η αναφορά σε γυναίκες είναι αποκλειστική, η χρήση του θηλυκού γένους αυτονόητα είναι επίσης αποκλειστική.

Προτεινόμενη Διόρθωση

- ▶ **‘συνομιλήτριες/ -ές’**
‘εργοδότηριες/-ες’
‘εργαζόμενες/ -οι
‘μακροχρόνια **άνεργες/ -ους’**
- ▶ **Φοιτήτριες/-ες**
- ▶ **Καθηγήτριες/-ες**

Παράδειγμα 2 (το άρθρο)

- Οι περιπτώσεις ασάφειας ως προς την πρόθεση της/του συντάκτριας-τη να χρησιμοποιήσει το αρσενικό γένος επιλύονται με τη χρήση του αρσενικού άρθρου σε διαφορετικά σημεία του ίδιου κειμένου.

Ονομαστική πτώση

- **οι** υπάλληλοι
- **οι** εκπαιδευτικοί
- **οι** ασθενείς
- **οι** πρόσφυγες
- **οι** ανά τον κόσμο ομογενείς

Αιτιατική πτώση

- **τους** υπαλλήλους
- **τους** εκπαιδευτικούς
- **τους** ασθενείς
- **τους** πρόσφυγες
- **τους** ανά τον κόσμο ομογενείς

Πρόβλημα

- Στο περιεχόμενο που δημιουργεί αυτή η επιλογή, στη συντριπτική τους πλειοψηφία τα ονόματα που περιγράφουν επαγγελματική ή άλλη ιδιότητα λοιπόν, αναλύονται ως γένους αρσενικού επιβεβαιώνοντας την κυρίαρχη τάση το κείμενο να αναφέρεται ή/και να απευθύνεται και στις γυναίκες αποδέκτριες των ρυθμίσεων που περιλαμβάνονται στα έγγραφα -ή και των ίδιων των εγγράφων- μέσα από την προσφώνηση/ αναφορά σε άντρες εκπροσώπους των εν λόγω κατηγοριών.

Πρόταση

- ✓ Σε κάθε περίπτωση κατά την οποία δημιουργείται αμφισημία ως προς το γένος του ονόματος αναφοράς σε άτομα και ομάδες ανθρώπων λόγω της κοινής μορφολογικής κατάληξης, να αναγράφονται τα άρθρα και στα δύο γένη.
- ✓ Στην περίπτωση δε της μορφολογικά κοινής ονομαστικής και γενικής του πληθυντικού, να προστίθεται η διευκρίνιση: ‘γυναίκες και άντρες’.

Προτεινόμενη Διόρθωση

Ονομαστική πτώση

- **οι γυναίκες και άντρες** υπάλληλοι
- οι εκπαιδευτικοί, **γυναίκες και άντρες**
- οι ασθενείς, **γυναίκες και άντρες**
- οι πρόσφυγες, **γυναίκες και άντρες**
- **οι** ανά τον κόσμο **γυναίκες και άντρες** ομογενείς

Αιτιατική πτώση

- **τις/τους** υπαλλήλους
- **τις/τους** εκπαιδευτικούς
- **τις/τους** ασθενείς
- **τις/τους** πρόσφυγες
- **τις/τους** ανά τον κόσμο ομογενείς

Παράδειγμα 3 (προσαρτήματα στην ΟΦ)

‘τον ορισμό του υπεύθυνου εκπρόσωπου του Πανεπιστημίου ως συνεργάτη’

‘με χρέη επιστημονικού συμβούλου’

‘προώθηση της ιδιότητας των νέων ως ενεργοί πολίτες και ως ευρωπαϊοί πολίτες’

‘μόνιμοι εκπαιδευτικοί’

‘στους λοιπούς συναδέλφους’

‘οι συμβεβλημένοι ιατροί’

‘μέχρι τον ορισμό νέου προέδρου’

‘Υπηρεσιακού Γενικού Γραμματέα’ (της γραμματέως)

‘έναν έμπιστο συνάδελφο’

Πρόβλημα

- Στις φραστικές δομές που παρατίθενται παραπάνω, το αρσενικό γραμματικό γένος των ονομάτων αναφοράς σε επαγγελματικές και άλλες ιδιότητες προκύπτει από την ανάλυση των προσαρτημάτων στις ονοματικές φράσεις των οποίων η κεφαλή είναι όνομα το οποίο δεν φέρει εκ της μορφολογίας του πληροφορία για το γραμματικό γένος και κατ' επέκταση το φύλο με το οποίο ταυτίζεται. Είναι ως εκ τούτου το άρθρο και τα υπόλοιπα προσαρτήματα (π.χ. επιθετικοί προσδιορισμοί) που μεταφέρουν δια του κανόνα της υποχρεωτικής συμφωνίας ως προς το γένος αυτή την πληροφορία.

Πρόταση

- ✓ Στις περιπτώσεις μορφολογικής ταύτισης αρσενικού και θηλυκού γένους τα προσαρτήματα στην ΟΦ (π.χ. επιθετικοί προσδιορισμοί) να παρατίθενται και στα δύο γένη.

Προτεινόμενη Διόρθωση

τον ορισμό **της/του υπεύθυνης/ου εκπρόσωπου** του Πανεπιστημίου ως **συνεργάτιδας/τη**

‘με χρέη **επιστημονικής/ού συμβούλου**’

‘προώθηση της ιδιότητας **των νέων γυναικών και αντρών** ως **ενεργών πολιτών** και ως **ευρωπαϊών πολιτών**’

‘**μόνιμες/οι εκπαιδευτικοί**’

‘**στις/ στους λοιπές/ούς συναδέλφους**’

‘**οι συμβεβλημένες/οι ιατροί**’

‘μέχρι τον ορισμό **νέας/ου προέδρου**’

‘**Υπηρεσιακής/ού Γενικής/ού Γραμματέα**’ (ή Γραμματέως)

‘**μια/έναν έμπιστη/ο συνάδελφο**’

Παράδειγμα 4 (σημασιολογία)

- ▶ Οι λεξιλογικές επιλογές που εντοπίζονται στο μεγαλύτερο μέρος των εγγράφων αναδεικνύουν την αποκλειστική χρήση του αρσενικού γένους ως προς την κυριολεκτική τους σημασία και την εξωγλωσσική και κατά κοινωνική σύμβαση συμπεριληπτική αναφορά στο θηλυκό, η οποία και θα μπορούσε να αμφισβητηθεί εφόσον **καμία γλωσσική δομή εμφανής στο κείμενο δεν την υποστηρίζει**. Αυτό συμβαίνει/ισχύει τόσο για την ορολογία που ταυτίζεται με επαγγελματικές και άλλες ιδιότητες υψηλού κοινωνικού κύρους όσο και χαμηλού.
- ▶ Σημειώστε όμως την κατανομή του γραμματικού γένους στη φράση:
«[...] ενός ιατρού, ελλείπει δε αυτού μιας νοσηλεύτριας»

Πρόβλημα

- ▶ Ενώ, μέσω της ενεργοποίησης σημασιολογικών στερεοτύπων, ο ‘ιατρός’ ορίζεται ως αυτονόητα άντρας, η ‘νοσηλεύτρια’ προσδιορίζεται ως γένους θηλυκού και κατ’ επέκταση ως γυναίκα, σε αντίθεση με τη γενικευτική χρήση του αρσενικού γένους για τη συντριπτική πλειοψηφία των επαγγελματικών ιδιοτήτων στα δημόσια έγγραφα. Η άνιση κατανομή του κοινωνικού κύρους σε σχέση με τα αναφερόμενα επαγγέλματα ακολουθεί και την στερεοτυπική κατανομή του γένους/ φύλου των φορέων της αντίστοιχης επαγγελματικής ιδιότητας: άντρας-ιατρός/ γυναίκα-νοσηλεύτρια, παρακολουθώντας μια κοινωνική παρά γλωσσική διευθέτηση των κοινωνικών ρόλων.

Πρόταση

- ✓ Η ταυτόχρονη αναφορά σε γυναίκες και άντρες όταν το κείμενο αναφέρεται σε μεικτούς πληθυσμούς αποτελούμενους και από τα δύο φύλα μέσω της χρήσης και των δύο γραμματικών γενών είτε αναγράφοντας ολόκληρη τη λέξη είτε την κατάληξη του αρσενικού -εφόσον η λέξη είναι γένους θηλυκού- και το αντίστροφο.
- ✓ Ιδιαίτερη ευαισθησία και προσοχή πρέπει να δίνεται στην αναπαραγωγή απαξιωτικών σημασιολογικών στερεοτύπων που αφορούν κοινωνικές ταυτότητες και ρόλους.

Προτεινόμενη Διόρθωση

- «[...] μίας/ ενός ιατρού, ελλείψει δε αυτής/ -ού μίας/ ενός νοσηλεύτριας/ -τή»

Παράδειγμα 5 (πραγματολογική/ κειμενική ανάλυση)

1. Ως εργασία ή απασχόληση για τους σκοπούς της παρούσας διάταξης νοείται οποιοδήποτε καθεστώς εργασιακής σχέσης, εξαρτημένης ή μη, ή σύμβασης έργου είτε έχει δηλωθεί είτε όχι **με μετανάστες χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα.**

[...]

3. **Οι εργοδότες** όπως περιγράφονται στην παράγραφο 1 είναι **υποχρεωμένοι** να μεριμνούν ώστε **οι εργαζόμενοι σε αυτούς μετανάστες**, να τυγχάνουν άμεσα ιατρικής αξιολόγησης και φροντίδας επί εμφανίσεως οποιασδήποτε συμπτωματολογίας νόσου, με παραπομπή σε αρμόδιες Υγειονομικές Υπηρεσίες.

4. **Ο υπεύθυνος** του ιατρείου πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας, **ο θεράπων ιατρός, Ιατρός** του Κέντρου Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων και **κάθε άλλος υγειονομικός** που περιέρχεται στην αντίληψή **του** παράβαση των παραγράφων 2 και 3 για νοσήματα του άρθρου 1 ενημερώνει αμελλητί **τον αρμόδιο Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών,...**

Πρόβλημα

- Στα έγγραφα που αναλύθηκαν «με το χέρι», το σύνολο των κειμενικών δομών περικειμενοποιεί την σχεδόν αποκλειστική χρήση του αρσενικού γένους. Πέραν της σχεδόν ολοκληρωτικής αποφυγής της χρήσης του θηλυκού γένους και συνεπώς της άμεσης αναφοράς στο γυναικείο φύλο για το σύνολο των κοινωνικών και επαγγελματικών ταυτοτήτων που αναφέρονται στα κείμενα, επισημάνθηκαν και στοιχεία τα οποία αναδεικνύουν ακραία ως προς την πρόσληψη των κειμένων σημασιακά και πραγματολογικά αποτελέσματα
- Οι ‘μετανάστες χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα’ είναι μάλλον μόνο άντρες όπως και ‘οι εργοδότες’ οι οποίοι είτε νόμιμα είτε παράνομα (‘καθεστώς εργασιακής σχέσης, εξαρτημένης ή μη, ή σύμβασης έργου είτε έχει δηλωθεί είτε όχι’) τους απασχολούν. Αντίστοιχα, το ιατρικό προσωπικό και οι εισαγγελικές αρχές δεν στελεχώνονται από γυναίκες.

Πρόταση

- ✓ Τα κείμενα προσλαμβάνονται και ερμηνεύονται από τις/τους αναγνώστριες-τες ως ολότητες. Ως εκ τούτου, εάν το σύνολο του κειμένου περικειμενοποιεί την κυριαρχία του αρσενικού γραμματικού γένους, τότε (ανα)παράγει αναπαραστάσεις αρσενικής κυριαρχίας, συχνά ακόμα και εις βάρος της κατανοησιμότητάς του. Για να μη συμβεί αυτό θα πρέπει να εφαρμοστούν όλες οι παραπάνω προτάσεις.

Προτεινόμενη Διόρθωση

1. Ως εργασία ή απασχόληση για τους σκοπούς της παρούσας διάταξης νοείται οποιοδήποτε καθεστώς εργασιακής σχέσης, εξαρτημένης ή μη, ή σύμβασης έργου είτε έχει δηλωθεί είτε όχι **με μετανάστριες και μετανάστες χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα.**

[...]

3. **Οι εργοδότες και οι εργοδότες** όπως περιγράφονται στην παράγραφο 1 είναι **υποχρεωμένες/οι** να μεριμνούν ώστε **οι εργαζόμενες και οι εργαζόμενοι σε αυτές/ούς μετανάστριες/ες**, να τυγχάνουν άμεσα ιατρικής αξιολόγησης και φροντίδας επί εμφανίσεως οποιασδήποτε συμπτωματολογίας νόσου, με παραπομπή σε αρμόδιες Υγειονομικές Υπηρεσίες.

4. **Η/Ο υπεύθυνη/ος** του ιατρείου πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας, **η/ο ιατρός**, του Κέντρου Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων και **κάθε άλλη-ος υγειονομικός** που περιέρχεται στην αντίληψή **της/του** παράβαση των παραγράφων 2 και 3 για νοσήματα του άρθρου 1 ενημερώνει αμελλητί **την/τον αρμόδια/ο Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών,...**

Παράδειγμα 6 (πραγματολογική/ κειμενική ανάλυση)

Αυτό **το φυλλάδιο στοχεύει στις εργαζόμενες γυναίκες**, στους εκπρόσωπους των εργαζομένων και στους εργοδότες.

[...] Διεθνείς μελέτες έχουν δείξει ότι μεταξύ 40 και 90 τοις εκατό των ερωτηθεισών γυναικών έχουν υποστεί κάποια μορφή βίας ή παρενόχλησης κατά τη διάρκεια της εργασιακής τους ζωής.

[...] Αντιμετωπίστε ευθέως όποιον σας παρενοχλεί:

Κάντε το απρόσμενο: Ονομάστε τη συμπεριφορά. Οτιδήποτε μόλις έκανε πείτε το και γίνετε **συγκεκριμένοι**.

Να είστε **σοβαροί, άμεσοι** και να μιλάτε απερίφραστα.

Βρείτε **έναν μάρτυρα** συμπεριφοράς

Ενημερώστε **έναν έμπιστο συνάδελφο** και προσπαθήστε να διασφαλίσετε ότι είναι **αυτόπτης ή αυτήκοος μάρτυρας** σε κάποια κατάσταση όπου παρενοχλείστε σεξουαλικά.

[...] Πείτε το σε **κάποιον**: Με το να είστε σιωπηλή ή γενναία (σηκώνοντας το βάρος μόνη σας) αφήνετε τη σεξουαλική παρενόχληση να συνεχίζεται.

[...] Εργασιακές ομάδες που βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο εργασιακής βίας από άλλες:

- **Εργαζόμενοι** στο χώρο της καθαριότητας και σε συνεργεία καθαρισμού, **οικιακοί βοηθοί**
- **Αλλοδαποί εργαζόμενοι**
- **Εργαζόμενοι** στον τομέα της Υγείας και σε κοινωνικές υπηρεσίες
- **Εργαζόμενοι** με συμβάσεις περιορισμένου χρόνου
- **Εργαζόμενοι** στον τομέα λιανικής πωλήσεων και σε μικρές επιχειρήσεις
- **Εκπαιδευτικοί**

Πρόβλημα

- Ακραία έκφραση της σύγχυσης των συντακτριών-των τους ως προς το γραμματικό πρότυπο που ακολουθούν, οι οποίες-οι, στην προσπάθειά τους να ακολουθήσουν ό,τι θεωρούν κανόνα της πρότυπης γλώσσας, καταλήγουν να ταυτίζουν με το αρσενικό γένος τις γυναίκες θύματα της σεξουαλικής βίας στο χώρο της εργασίας τους στις οποίες απευθύνονται (επισημάνσεις με έντονη γραφή).
- Οι συντάκτριες-τες του Οδηγού απευθύνουν άμεσες κατευθυντικές πράξεις με προσλεκτική ισχύ εντολής (ρηματικοί τύποι στην προστακτική), οι οποίες λειτουργούν ως ισχυρές προτροπές προς τις γυναίκες θύματα βίας να είναι **‘συγκεκριμένοι’, ‘σοβαροί’ και ‘άμεσοι’**. Αυτές οι γυναίκες παρακάτω ταξινομούνται σε κατηγορίες εργαζόμενων ως **‘εργαζόμενοι’, ‘αλλοδαποί’, ‘οικιακοί βοηθοί’** και κατ’ αναλογία ως άντρες **‘εκπαιδευτικοί’**. Επίσης, προτρέπονται να αναζητήσουν **‘έναν μάρτυρα συμπεριφοράς’**, η/ο οποία-ος προσδιορίζεται περαιτέρω μέσω του αρσενικού γένους ως **‘έναν έμπιστο συνάδελφο’** και εν δυνάμει **‘αυτόπτης ή αυτήκοος μάρτυρας’**.

Πρόταση

- ✓ Όπως είπαμε και παραπάνω, τα κείμενα προσλαμβάνονται και ερμηνεύονται από τις/τους αναγνώστριες-τες ως ολότητες. Ως εκ τούτου, εάν το σύνολο του κειμένου περικειμενοποιεί την κυριαρχία του αρσενικού γραμματικού γένους, τότε (ανα)παράγει αναπαραστάσεις αρσενικής κυριαρχίας, συχνά ακόμα και εις βάρος της κατανοησιμότητάς του. Για να μη συμβεί αυτό θα πρέπει να εφαρμοστούν όλες οι παραπάνω προτάσεις.

Προτεινόμενη Διόρθωση

[...] Αντιμετωπίστε ευθέως όποιον σας παρενοχλεί:

Κάντε το απρόσμενο: Ονομάστε τη συμπεριφορά. Οτιδήποτε μόλις έκανε πείτε το και γίνετε **συγκεκριμένες**.

Να είστε **σοβαρές, άμεσες** και να μιλάτε απερίφραστα.

Βρείτε **μία/έναν μάρτυρα** συμπεριφοράς

Ενημερώστε **μία/έναν έμπιστη/ο συνάδελφο** και προσπαθήστε να διασφαλίσετε ότι **είναι αυτόπτης ή αυτήκοη/ος μάρτυρας** σε κάποια κατάσταση όπου παρενοχλείστε σεξουαλικά.

[...] Πείτε το σε **κάποια/ον**: Με το να είστε σιωπηλή ή γενναία (σηκώνοντας το βάρος μόνη σας) αφήνετε τη σεξουαλική παρενόχληση να συνεχίζεται.

[...] Εργασιακές ομάδες που βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο εργασιακής βίας από άλλες:

- **Εργαζόμενες/οι** στο χώρο της καθαριότητας και σε συνεργεία καθαρισμού, **οικιακές/οι βοηθοί**
- **Αλλοδαπές/οί εργαζόμενες/οι**
- **Εργαζόμενες/οι** στον τομέα της Υγείας και σε κοινωνικές υπηρεσίες
- **Εργαζόμενες/οι** με συμβάσεις περιορισμένου χρόνου
- **Εργαζόμενες/οι** στον τομέα λιανικής πωλήσεων και σε μικρές επιχειρήσεις
- **Εκπαιδευτικοί, γυναίκες και άντρες**

Προτάσεις μη σεξιστικής χρήσης της γλώσσας

1. Η ταυτόχρονη αναφορά σε γυναίκες και άντρες όταν το κείμενο αναφέρεται σε μεικτούς πληθυσμούς αποτελούμενους και από τα δύο φύλα είτε αναγράφοντας ολόκληρη τη λέξη είτε την κατάληξη του αρσενικού -εφόσον η λέξη είναι γένους θηλυκού- και το αντίστροφο.
2. Όταν η αναφορά σε γυναίκες είναι αποκλειστική, η χρήση του θηλυκού γένους αυτονόητα είναι επίσης αποκλειστική.
3. Σε κάθε περίπτωση κατά την οποία δημιουργείται αμφισημία ως προς το γένος του ονόματος αναφοράς σε άτομα και ομάδες ανθρώπων λόγω της κοινής μορφολογικής κατάληξης, να αναγράφονται τα άρθρα και στα δύο γένη. Στην περίπτωση δε της μορφολογικά κοινής ονομαστικής και γενικής του πληθυντικού, να προστίθεται η διευκρίνιση: ‘γυναίκες και άντρες’.
4. Στις περιπτώσεις μορφολογικής ταύτισης αρσενικού και θηλυκού γένους τα προσαρτήματα στην ΟΦ (π.χ. επιθετικοί προσδιορισμοί) να παρατίθενται και στα δύο γένη.

Προτάσεις μη σεξιστικής χρήσης της γλώσσας

5. Στις περιπτώσεις αναφοράς σε μεικτούς πληθυσμούς να παρατίθενται και τα δύο γένη των αντωνυμιών που αναπέμπουν σε πρόσωπα. Στην περίπτωση δε αποκλειστικής αναφοράς σε γυναικεία πρόσωπα δεν είναι κατανοητή –και ως εκ τούτου αποδεκτή- η γενικευτική χρήση αντωνυμιών γένους αρσενικού.
6. Να χρησιμοποιείται συχνά η πρόταξη του θηλυκού γραμματικού γένους. Στόχος είναι η επιλογή δήλωσης του γένους/ φύλου να είναι ανατρεπτική ως προς τον κυρίαρχο γραμματικό κανόνα και να λειτουργήσει αφυπνιστικά, υποδεικνύοντας τη δυνατότητα μιας εναλλακτικής συντακτικής διευθέτησης όχι αμιγώς γλωσσικών ζητημάτων στην εκπροσώπηση των φύλων στο λόγο. Αντίστοιχες εναλλακτικές επιλογές μπορούν να υιοθετηθούν από τις/τους συντάκτριες-τες των Δημοσίων Εγγράφων οι οποίες-οι οφείλουν να καταστούν σαφή την επιλογή τους στις/στους αναγνώστριες-τες με μια υποσημείωση στην αρχή του εγγράφου.

Προτάσεις μη σεξιστικής χρήσης της γλώσσας

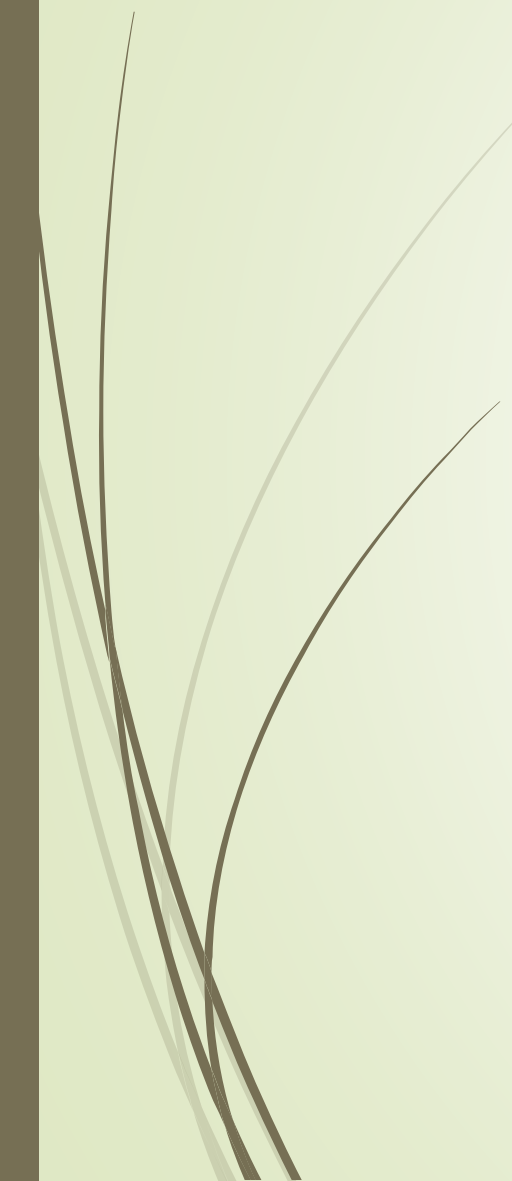
7. Η ταυτόχρονη αναφορά σε γυναίκες και άντρες όταν το κείμενο αναφέρεται σε μεικτούς πληθυσμούς αποτελούμενους και από τα δύο φύλα μέσω της χρήσης και των δύο γραμματικών γενών είτε αναγράφοντας ολόκληρη τη λέξη είτε την κατάληξη του αρσενικού -εφόσον η λέξη είναι γένους θηλυκού- και το αντίστροφο.
8. Ιδιαίτερη ευαισθησία και προσοχή πρέπει να δίνεται στην αναπαραγωγή απαξιωτικών σημασιολογικών στερεοτύπων που αφορούν κοινωνικές ταυτότητες και ρόλους.
9. Τα κείμενα προσλαμβάνονται και ερμηνεύονται από τις/τους αναγνώστριες-τες ως ολότητες. Ως εκ τούτου, εάν το σύνολο του κειμένου περικειμενοποιεί την κυριαρχία του αρσενικού γραμματικού γένους, τότε και οι ουδέτερες ως προς το γένος λέξεις θα ερμηνευθούν ως αρσενικές και θα (ανα)παράγονται αναπαραστάσεις αρσενικής κυριαρχίας, συχνά ακόμα και εις βάρος της κατανοησιμότητάς του. Για να μη συμβεί αυτό θα πρέπει να εφαρμοστούν όλες οι παραπάνω προτάσεις.

Σας ευχαριστώ για την
προσοχή!

Βιβλιογραφία

- Coates, J. (1993). *Women, Men and Language*. London.
- Γκασούκα, Μ., & Μ. Γεωργαλλίδου, (2014). *Οδηγός Χρήσης μη Σεξιστικής Γλώσσας στα Διοικητικά Έγγραφα*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων.
- Γκασούκα, Μ., Γεωργαλλίδου, Μ. & Ξ. Φουλίδη, (2016). *Οδηγός Υπέρβασης του Γλωσσικού Σεξισμού στη Γλώσσα των Εγγράφων της Δημόσιας Διοίκησης της Κυπριακής Δημοκρατίας*. Παρατηρητήριο Ισότητας Κύπρου.
- Δαγκίτσης, Κ. (1986). *Λεξικό Συνωνύμων*. Αθήνα: Ι. Γ. Βασιλείου.
- Ιορδανίδου, Α., Μάντζαρη, Ε. (2005). [Τα θηλυκά επαγγελματικά ουσιαστικά: Γλωσσική χρήση και τυποποίηση](#). *Πρακτικά 5ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»*, 73-87
- Κλαίρης Χρ. και Μπαμπινιώτης Γ. (2001). *Γραμματική της νέας ελληνικής, δομολειτουργική-επικοινωνιακή, τόμος α΄*. Athens: Ελληνικά γράμματα.
- Κογκίδου Δ. (2014). “Γιατί ακούγεται προκλητικό ή υπερβολικό «η κοσμητόρισα ή βουλευτρία» και όχι «η μαγείρισα ή χορεύτρια»; - Λαμβάνει υπόψη του το εκπαιδευτικό μας σύστημα την αναγκαιότητα της μη σεξιστικής γλώσσας;” Ανακτήθηκε στις 21.05.2022
- από [https://tvxs.gr/news/paideia/ekpaideytiko-systima-kai-anagkaiotita-tis-mi-seksistikisglossas?](https://tvxs.gr/news/paideia/ekpaideytiko-systima-kai-anagkaiotita-tis-mi-seksistikisglossas?fbclid=IwAR1ah4QrEC16L77Cc374j3xkiTQOp9urp0MKnD1O6nyXQzcAbRb8oKJaxg)
- fbclid=IwAR1ah4QrEC16L77Cc374j3xkiTQOp9urp0MKnD1O6nyXQzcAbRb8oKJaxg

-
-
- Κριαράς, Ε. (1987). *Τα πεντάλεπτά μου στην ΕΡΤ και άλλα γλωσσικά*. Thessaloniki: Μαλλιάρης.
 - Lakoff, R. (1973). Language and woman's place. *Language in Society*, 1(2), 45–80.
 - Λυπουρλής, Δ. (1990). *Γλωσσικές Παρατηρήσεις*. Thessaloniki: Παρατηρητής.
 - Μακρή-Τσιλιπάκου, Μ. (2010). Η «γυναικεία γλώσσα» και η γλώσσα των γυναικών. Στο *Φύλο και κοινωνικές επιστήμες στη σύγχρονη Ελλάδα*, επιμ. Β. Καντσά, Β. Μουτάφη & Ε. Παπαταξιάρχης, 119-146. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
 - Μακρή-Τσιλιπάκου, Μ. (1995). “Τι Άλλαξε Λοιπόν;” *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 16: 435-446.
 - Menegaki, M. and Efthymiou, L. (2009). Εξουσία και γλώσσα στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Μια προσέγγιση. In E. Close, G. Couvalis, G. Frazis, M. Palaktsoglou, and M. Tsianikas (eds.) *"Greek Research in Australia: Proceedings of the Biennial International Conference of Greek Studies, Flinders University June 2007"*, Flinders University Department of Languages - Modern Greek: Adelaide, 449-466.
 - Νταή, Χ. Ξ. (2018). *Σtereότυπα φύλου και προσχολική ηλικία: η γλωσσική έκφρασή τους μέσα από τις παιδικές ταινίες* (Bachelor's thesis).

-
- ▶ Παυλίδου, Θ.-Σ. (1984). “Γλώσσα-Γλωσσολογία-Σεξισμός”. *Σύγχρονα Θέματα* 21, 69–69.
 - ▶ Παυλίδου, Θ.-Σ. (1985). “Παρατηρήσεις στα Θηλυκά Επαγγελματικά”, *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 5, 201–17.
 - ▶ Παυλίδου Θ. (επιμ.), (2006). *Γλώσσα – Γένος – Φύλο*. Thessaloniki: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
 - ▶ Παυλίδου, Θ., Χ. Καπελλίδη & Καραφώτη. Ε. (2015), *Γραμματικό γένος, φύλο και θηλυκά επαγγελματικά ουσιαστικά: όψεις του γλωσσικού σεξισμού. Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 35, σελ. 463-477.
 - ▶ Πηλαβάκη, Α. (επιμ.), (2016). *Σεξισμός: Μια Αφανής Πραγματικότητα*. Λευκωσία: Επιτροπή Ισότητας των Φύλων στην Απασχόληση και στην Επαγγελματική Εκπαίδευση.
 - ▶ Πολίτης, Π. (2014). «Γλώσσα και Κοινωνία. Γλωσσικός σεξισμός και Μέσα». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: http://opencourses.auth.gr/eclass_courses.
 - ▶ Tannen, D. (1990). *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation*. Virago Press.
 - ▶ Τζακώστα, Μ. (2021). Η πρόεδρος που δεν την αφήνουν να γίνει προεδρίνα: Η τύχη των διγενών και μονοκατάληκτων επαγγελματικών ονομάτων στα ΜΜΕ και την εκπαίδευση. Στο Ν. Τσιτσανούδη – Μαλλίδη & Δ. Βαρδαβάς & (επιμ.). *Γλώσσα, ηθική & ιδεολογία στα ΜΜΕ*. Αθήνα: Πεδίο. 19-42.

-
- ▶ Τριανταφυλλίδης, Μ. (1963). “Η ‘βουλευτίνα’ και ο σχηματισμός των θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών”, *Άπαντα*, τόμος β΄, Ερευνητικά Β΄. Thessaloniki: Α.Π.Θ., Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
 - ▶ Τσοκαλίδου, Ρ. (1996). *Το φύλο της γλώσσας. Οδηγός μη-σεξιστικής γλώσσας για τον δημόσιο ελληνικό λόγο*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων-Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
 - ▶ Τσοπανάκης, Α. (1982). *Ο δρόμος προς τη δημοτική, μελέτες και άρθρα*. Thessaloniki: Κυριακίδη.
 - ▶ Woodington, W. (2010). “The Cognitive Foundations of Formal Equality: Incorporating Gender Schema Theory to Eliminate Sex Discrimination Towards Women in the Legal Profession” *Law & Psychology Review*, 34 135–152.